

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
pies@uni.lodz.pl

Małżeństwa powtórne w Polsce w ostatnich dekadach

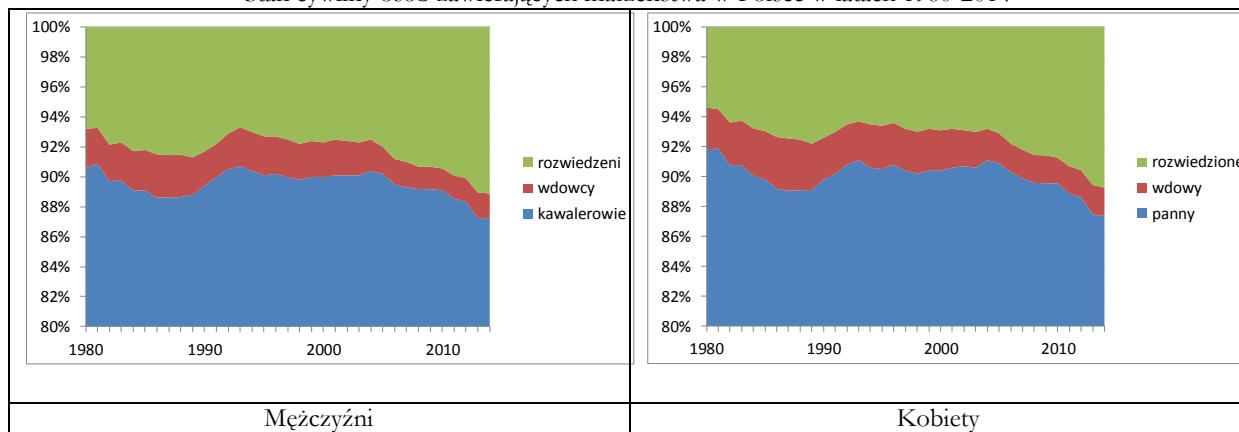
Małżeństwa powtórne to nowo rejestrowane związki małżeńskie, w których przynajmniej jedno z nowożeńców posiada już jakieś doświadczenia małżeńskie. Z uwagi na obowiązujący w naszym kręgu kulturowym zakaz bigamii oznacza to, że dotychczasowe małżeństwo ustało, zakończone jednym z dwóch zdarzeń – śmiercią jednego z partnerów lub rozwodem. Separacja bowiem – orzekana podobnie jak rozwód w przypadku wystąpienia całkowitego rozkładu pożycia, a różniąca się od rozwodu brakiem uznania trwałości rozkładu – prowadząc do swego „zawieszenia” dotychczasowego związku, nie upoważnia do wstępowania w nowy.

Jak można się domyślać, małżeństwa powtórne występowały zawsze, choć ich skala i przyczyny umożliwiające ich wystąpienie były różne. W społeczeństwach tradycyjnych, w których panuje wysoka umieralność, z reguły 25-30% wszystkich związków nowo zawieranych przynależy do tej kategorii, zaś grupą ją konstytuującą są wdowy i wdowcy. We współczesnych społeczeństwach odsetek jest równie wysoki, jednak powodem takiego stanu rzeczy jest wysoki poziom rozwodów. W społeczeństwach Zachodniej Europy rozpada się z reguły 40-50% małżeństw, co samo w sobie jest pożywką dla małżeństw powtórnych, niekiedy zawieranych przez „recydywistów” stających na ślubnym kobiercu po raz trzeci, czwarty, czy jeszcze wyższej kolejności.

We współczesnej Polsce skala małżeństw powtórnych jest zdecydowanie mniejsza, jednak podobnie jak w innych krajach zauważyć można wzrost znaczenia osób rozwiedzionych wśród tych wypowiadających przysięgę małżeńską (rys. 1 – źródłem danych są w całym niniejszym tekście *Roczniki Demograficzne GUS i Baza Danych GUS Demografia*). W ostatnich kilku latach wynika to zarówno ze zdecydowanie wyższej od dekady liczby rozwodów, jak i jest rezultatem czynnika kohortowego. To ostatnie stwierdzenie oznacza, że liczne roczniki urodzone na przełomie lat 1970. i 1980. dochodzą do wieku, w którym zdążyło się już nie tylko zawrzeć związek małżeński, ale i go rozwiązać w sytuacji bycia nim nieusatysfakcjonowanym.

Rysunek 1

Stan cywilny osób zawierających małżeństwa w Polsce w latach 1980-2014

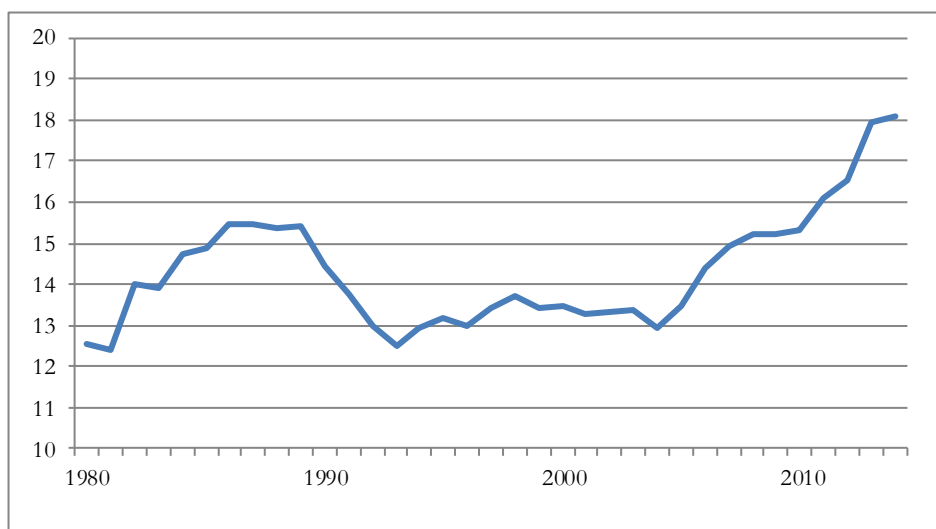

Wśród nowożeńców zdecydowanie wyższy odsetek stających ponownie na ślubnym kobiercu znaleźć można w zbiorowości mężczyzn (rys. 1). Wpływ na to ma w przypadku osób młodszych niższa atrakcyjność tych rozwiedzionych i owdowiałych kobiet, które opiekują się pozostawionym ich opiece potomstwem. Z kolei w przypadku osób starszych decyduje o tym nadumieralność mężczyzn, prowadząca do narastającej z wiekiem dysproporcji pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn, zwłaszcza wśród osób stanu wolnego.

W efekcie wysokiej liczby rozwodów w ostatniej dekadzie – wysokiej zwłaszcza w porównaniu do sytuacji odnotowywanej w pierwszej połowie lat 1990. – spotęgowanej czynnikiem kohortowym, pojawia się dynamiczny wzrost udziału małżeństw powtórnych w ostatnich latach (rys. 2). O ile w latach 1980. wielkość ta przybierała wartość z przedziału 13-15%, zaś w kolejnym dziesięcioleciu jedynie ok. 13%, od połowy pierwszej dekady XXI w. mamy do czynienia z trwałym podwyższaniem się tego udziału do 18,1% w 2014 r. Co więcej, patrząc na utrzymującą się dużą liczbę rozwodów oraz pamiętając o szybko zmniejszającej się liczbie osób w typowym wieku wstępowania w pierwszy związek małżeński jako o odroczonym rezultacie trwałego obniżania się liczby urodzeń w dwudziestolecu 1983-2003, przewidywać należy dalszy wzrost ważności badanego typu związków małżeńskich w nadchodzących latach.

Rysunek 2

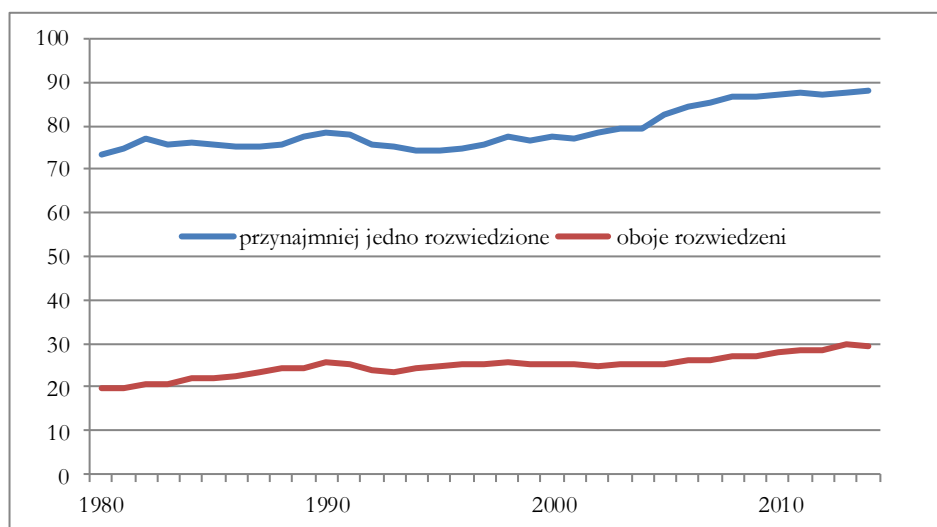
Udział małżeństw powtórnych w Polsce wśród małżeństw nowo zawartych w latach 1980-2014
(jako % ogółu małżeństw)

Jak wspomniano już, pojawienie się dużej liczby rozwodów jest – obok czynnika kohortowego, czyli zmieniającej się struktury wieku osób wolnego stanu – podstawowym motorem prezentowanej dynamiki. Najpełniej przejawia się to informacją o ważności osób rozwiedzionych dla procesu formowania się małżeństw powtórnych. W całym badanym trzydziestopięcioleciu osoby rozwiedzione odpowiadały z reguły za 75-80% wszystkich powtórnych małżeństw, przy czym 20-25% tychże związków było formowane przez pary, w przypadku których oboje nowożeńców przeżyło już potwierdzone sądownie rozstanie z dotychczasowym małżonkiem (rys. 3). Wskazówką, że w ostatnich latach to szybko rosnąca liczba relatywnie młodych osób po rozwodach odpowiada za rosnącą częstość małżeństw powtórnych jest to, iż obydwie powyższe wielkości osiągają ostatnio swoje nowe maksima – odpowiednio 90% i 30%.

Rysunek 3

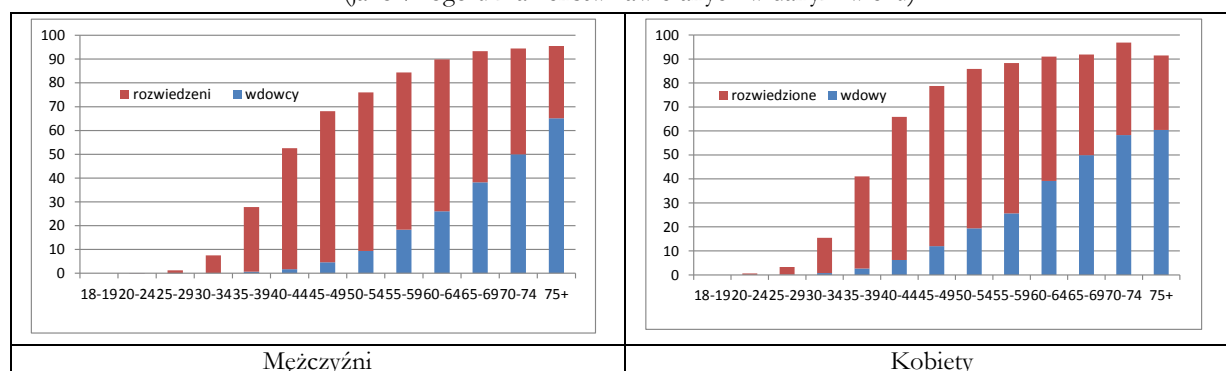
Udział małżeństw powtórnych formowanych przez osoby po rozwodzie w latach 1980-2014
(jako % ogółu małżeństw powtórnych)

Wiek jest główną zmienną różnicującą stan cywilny nowożeńców, w efekcie czego wśród osób rozpoczynających dorosłe życie małżeństw powtórnych w zasadzie brak, zaś z przechodzeniem do wyższego wieku frakcja takich związków szybko się podnosi (rys. 4). Jednocześnie zmienia się ich charakter analizowany z perspektywy stanu cywilnego jednostek je tworzących – wzrasta bowiem udział osób owdowiałych, co odzwierciedla prawa biologii. Pamiętać jednak trzeba, że w długiej perspektywie z uwagi na obniżającą się umieralność, w rezultacie i coraz wyższy wiek w momencie zostawiania wdowcem/wdową, następuje spowalnianie przyrostu ważności osób owdowiałych wraz z przechodzeniem do coraz starszych grup wieku nowożeńców. Warto zaznaczyć, że do 50. roku życia – jak już wcześniej wspomniano – udział jednostek po rozwodzie lub owdowieniu jest wyraźniej wyższy wśród mężczyzn. Dopiero w późniejszym wieku sytuacja ulega zmianie z punktu widzenia struktury stanu cywilnego nowożeńców, ale pamiętać należy z kolei, że małżeństwa zawierane po pięćdziesiątce są zdecydowanie częściej czymś dotyczącym mężczyzn (10,3 tys. w roku 2014) niż kobiet (7,4 tys.).

Rysunek 4

Rozkład nowożeńców według wieku i stanu cywilnego w roku 2014
(jako % ogółu małżeństw zawieranych w danym wieku)

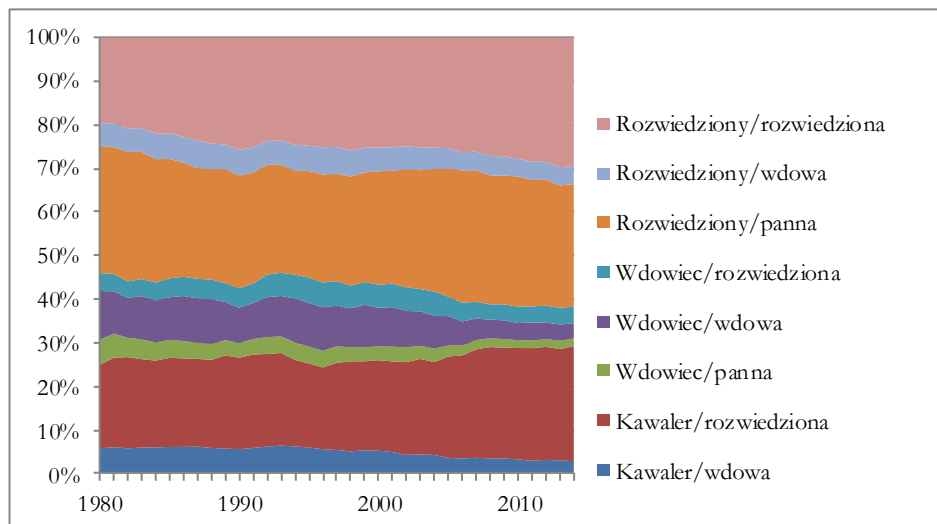

Jednocześnie warto zdawać sobie sprawę, że wśród małżeństw zawieranych przed czterdziestą (a zatem w typowym wieku) zdecydowanie dominują te zawierane przez panny i kawalerów (rys. 4).

Małżeństwa powtórne zawierane są głównie przez osoby rozwiedzione, nie powinno zatem dziwić, że wyraźnie dominują wśród wszystkich typów w ramach tej kategorii związków nowo zawieranych wyodrębnionych z punktu widzenia kombinacji stanu cywilnego (rys. 5).

Rysunek 5

Rozkład małżeństw powtórnych w Polsce według stanu cywilnego osób je tworzących w latach 1980-2014

Wyraźnie występuje w ostatnich latach wzrost ważności trzech kategorii – małżeństw, w przypadku których oboje partnerzy są po rozwodzie, oraz takich, w których osoba po rozwodzie wstępuje w związek z kawalerem/panną. Obniżającą się ważność powtórnych małżeństw tworzonych przez wdowy i wdowców wiązać należy ze wspomnianą już redukcją umieralności, prowadzącą do wystąpienia owdowienia coraz częściej w wieku, gdy nie ma się już ochoty na myślenie o nowym związku.

Waga małżeństw powtórnych w Polsce wzrasta i jak wskazuje analiza uwarunkowań demograficznych będzie rosła nadal. Wszak odnotowany obecnie udział tego typu związków jest o ok. 10 punktów procentowych niższy od typowych wskaźników obserwowalnych w krajach zachodnioeuropejskich. W długim okresie pomniejszać skłonność do zawierania powtórnych związków może upowszechnianie się związków nieformalnych, przede wszystkim związków kohabitacyjnych, które w przeszłości były wyraźnie preferowane przez tworzące nowe, intymne relacje osoby z doświadczeniami nieudanego małżeństwa.

Z czysto demograficznego punktu widzenia podkreślić należy, że zwiększająca się liczba małżeństw powtórnych tworzonych przez relatywnie młode – najczęściej w czwartej dekadzie życia – osoby zwiększać będzie ważność tej grupy dla procesu reprodukcji ludności. Wspólne dziecko bowiem traktowane jest jako zdarzenie cementujące związek, stąd też oczekiwać należy coraz większej liczby potomstwa pochodzącego z powtórnych związków¹.

Aby wiedzieć więcej:

Szukalski P., *Małżeństwa powtórne w powojennej Polsce*, „Wiadomości Statystyczne”, 2011, nr 4, 11-22, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3644>
Szukalski P., *Małżeństwa powtórne w Polsce w roku 2009.*, „Wiadomości Statystyczne”, 2011, nr 12, 68-80, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3645>

¹ Intrygujące jest pojawienie się w sytuacji posiadania potomstwa z poprzedniego związku nowych form życia rodzinnego, w których zjawiska takie jak przyrodnie rodzeństwo, „nadkomplet” dziadków stają się rzeczywistością.